

NIEBEŚPIECZNY (197) *ai*

niebeśpieczny, niebezpieczny (191), **niebeśpieczen** (6).

niebeśpieczny, niebeśpieczen (21), **niebezpieczny** (19), niebeśpieczny *a.* niebezpieczny (157); niebeśpieczny *Leop, OrzQuin* (2), *HistRzym, SkarJedn* (3), *SkarŻyw* (3), *GórnRozm, GrabowSet, WujNT* (4), *SkarKaz, VotSzl, SkarKazSej, KlonFlis, KlonWor*; niebezpieczny *MetrKor, GlabGad* (2), *Mącz* (8), *BiałKat, BudBib, BudNT, ModrzBaz* (5).

W pisowni łącznej (189), *w rozłącznej* (8).

Wszystkie e jasne; formy niezłożone z tekstów nie oznaczających é.

comp i sup (4 + 5) -niebeśpieczniejszy (9); *sup* *nå-* (4) *RejPs, RejPos* (2), *LatHar, nåj-* *Mącz* (1).

sg m N niebeśpieczny (22), niebeśpiecz(e)n (5); ~ (*attrib*) niebeśpieczny (6); ~ (*praed*) niebeśpieczny (9) *BierRozm, KromRozm I, BibRadz, OrzQuin, GórnDworz, ModrzBaz, StryjKron, ReszPrz, GrabowSet, niebeśpiecz(e)n RejWiz* (2), *WujNT*. ◇ *G* niebeśpiecznégo (6); -égo (1), - (e)go (5). ◇ *A* niebeśpieczny (5). ◇ *I* niebeśpiecznym (1) *Mącz, niebeśpieczn(e)m* (1) *BibRadz*. ◇ *L* niebeśpiecznym (7). ◇ *f N* niebeśpieczną, *nåjniebeśpieczniejszą* (35), niebeśpieczna (1), niebeśpieczn(a) (2); ~ (*attrib*) -å (22); ~ (*praed*) -å (11) *RejWiz* (2), *RejZwierc, ModrzBaz, GórnRozm* (2), *Phil* (2), *PowodPr* (3), -a (1) *SkarJedn*. ◇ *G* niebeśpieczn(e)j (1). ◇ *A* niebeśpieczną (7). ◇ *I* niebeśpieczną (1). ◇ *L* niebeśpieczn(e)j (3). ◇ *V* niebeśpieczną (1). ◇ *n N* niebeśpieczné, *nåniebeśpieczniejszé* (19); -é (1), -(e) (18). ◇ *G* niebeśpieczn(e)go, (*nå*)niebeśpieczniejsz(e)go (11). ◇ *A* niebeśpieczné (2); -é (1), -(e) (1). ◇ *I* niebeśpiecznym (1). ◇ *L* niebeśpiecznym, *nåniebeśpieczniejszym* (7). ◇ *pl N m pers* niebeśpieczni (6). *subst* niebeśpieczné, niebeśpieczniejszé (22); -é (2), -(e) (20). ◇ *G* niebeśpiecznych (11). ◇ *D* niebezpieczn(e)m (1). ◇ *A subst* niebeśpieczné, (*nå*)niebeśpieczniejszé (11); -é (2), -(e) (9). ◇ *L* niebeśpiecznych (3).

Składnia comp: niebezpieczniejszy niżli co (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

1. *Groźący niebezpieczeństwem; periculosus PolAnt, Mącz, Modrz, Vulg, Cn; infestus, lubricus Mącz, Cn; anceps, climactericus, difficilis, dubius Mącz; decretorius, scopulosus Cn* (156) : *GlabGad* K7v; *LibLeg* 10/114; *RejPs* 109v; *LibMal* 1546/111v; Yáko też te rzemyęłlá nyebefpyeczne łą/ lámá rzecz łwyádłły. Rzemyęśnik ták prętko z rzemyęłlá łie może zubożyć yáko y zápomoc. *GliczKsiqz* H3v; *LubPs* V3v, Y4v; Włafnieście im powiedzieli [...]: Iż rzetz niebełpjetzną bęđą łpráwowác/ á ták barzo niebełpjetzną y tákową/ ktora im nic inłzego nieprzynielfe/ iedno wietzną łmierć *KrowObr* 125v, 124 [2 r.], 125v [3 r.], Ss4v, Vu; *RejWiz* 54v; Skłády á towárzyłtwá niebełpjetzne łą z pyłłnemi/ z bogátemi y możnemi *Leop Eccli* 13 arg; *BibRadz* 4.Esdr 9/20, 2.Tim 3/1; *BielKron* 55v; Annus climactericus [...]. Astrologi liczą łiodmy á łiodmy rok po národzeniu áż do dziewiętego rázu/ á ołtatnia łiodma liczbá która czini 63. látá/ yełt nayniebezpiecznieyłza/ bo tego czáłu ludzie wief vmieráyą *Mącz* 57b, 9b, 159a, [169]d, 291d; *OrzQuin* S2v; Tu bęđzie naipewnieyłzy port nam włzytkim/ ktorzy ná łwiecie/ iáko ná rozgniewánym/ á niebełpjetnym morzu miełzkamy. *GórnDworz* Mm6, G4, L4, O3, T8; coł[k]olwiek naniebełpjetnieyłzega kiedy ná nęđznego człowieká przypádnief/ nie [m]áłz tákief łrogołci/ [...] áby nie mułiał káždy łobie ználełć łáłkáfewego á miłołciwewego pociefzenia łwoiefego *RejPos* Ooo2, 51v; w iákim tu łprochniáły

á niebeśpiecznym domku siedziłz tego niebeśpiecznego y świáthá y iuz zefzłego ciááá swoiego *RejZwierc* 177v; *BiałKaz* Lv; *CzechRozm* 228v; *ModrzBaz* 91v, 95, 114v, 138; *Oczko* 34; *Wróćę was* (pan powiedział) z gránic ofstátecznych Bázáńfkich: wróćę y z wód morfkich niebezpiecznych. *KochPs* 98, 59; *SkarŻyw* 211 marg; *StryjKron* 411 marg; *KochJez* Bv; *KochPam* 85; *GórnRozm* A2v marg, 14v [2 r.]; *GostGosp* 78; *Phil* H, S; *GrabowSet* X3v; *LatHar* 126; *WujNT* 233, 263, *Act* 27/9, s. 591 marg, 1. *Tim* 6 arg; *PowodPr* 20, 45; *CzahTr* E2v.

niebeśpieczny czego (3): (*nagł*) Iáko Iá niebeśpieczni zbáwienia ci / ktorzy przy Grekách Odźczepieńcách Itoią. (-) WEzmi przedlię/ Narodzie Rufki/ [...] w iákim niebeśpieczeńftwie zbáwienia twego iefteś *SkarJedn* 334, A*v, [d9].

niebeśpieczny do czego (1): *Inhospitus* – Miełcze do miełzkania niebes piecznę [!], puftinią. *Calep* 537a.

niebeśpieczny komu (4): Niechcę powiádać/ iáko to rzecz ieft łzpátna/ niełufzna/ itěž niebeśpieczna Króleřtwu Polłkiemu/ Króla koronowaného do tąd nie mieć *OrzQuin* V3; *Phil* C3; *WujNT* ktv. Cf *niebeśpieczny komu ku czemu*.

niebeśpieczny komu ku czemu (1): Abowiem męká [...] rzecz ieft ku zdániu ná śmierć niepewna/ krechka/ y Sędziemu ku zbáwieniu niebeśpieczna *GroicPorz* hh2.

N sg f w funkcji orzecznika (1): Boć to niebeśpieczna bywa/ dom ieden ná dwu fundámenćiech [...] budowác. *CzechRozm* 216.

N sg n w funkcji orzecznika (1): niebespieczne mu się zdało do Polski obrocie bez pomocy. *ActReg* 5.

W połączeniach szeregowych (10): *LibLeg* 11/80v; *OrzQuin* V3; *BudBib* 4. *Esdr* 7/12; *CzechRozm* 100v; *SkarŻyw* 26; *ActReg* 12; *GrabowSet* K2; opatrz to wálzá K. M. á to ták wielkie rozerwánie/ ták łprołné/ ták záłtárzáłé/ ták niebeśpieczné/ ták łzkodliwé [...] vłkróm *OrzJan* 132; *PowodPr* 39; Połpolite tež rułzenie nie włytkim/ á łłufznie/ łmákuie/ iáko niepożyteczne/ nieporządne/ y niebeśpieczne *VotSzl* C4.

W charakterystycznych połączeniach: niebeśpieczne(-y, -a) (jest) błoto, choroba, chwile, domostwo, dzień (2), *gwałt, igrzysko, konfederacja* (2), *kres, liczba, łakomstwo, morze, możności, niemocy, odmiana* (3), *pokarm, pokusa* (3), *posługi, przejazdy, przesilanie, przygoda, przypadki, ras, rozruchy, ruszenie pospolite* (2), *rzecz* (7), *szturm* (2), *świat* (2), *uciski, wody, wojna, żeglowanie; co(żkolwiek) niebeśpiecznego* (6), *nic* (2).

Wyrażenia: »czas (jest) niebeśpieczny (a. czasy niebeśpieczne)« [w tym: w czasiech niebeśpiecznych (5), *czasu niebeśpiecznego* (4), *w czas niebeśpieczny* (4)] = *tempus periculosum* *Mącz*, *PolAnt*, *Vulg*; *tempus climactericum*, *difficile a. dubium* *Mącz* [*szyk* 15:8] (23): *LibLeg* 11/80v; *KromRozm* I B3v, I3v; *LubPs* A3v, aa6v; iáko ryby wierłzá/ á ptaki fieciá/ ták tež y ná ludzi połowká czáfu niebeśpiecznego/ gdy ie przygodá z nieopátrzenia ogárnie. *BielKron* 81v, 58v, 159v; *Mącz* 29b, 57b, 86d, 443c; *RejPos* 276, [278]; *BiałKat* 114; *BudNT* 2. *Tim* 3/1; *Bronić* [*lege*: *broni-ć*] nas tu [*Pan Bóg*] w niebeśpieczny czas *ArtKanc* K6v, K12v, M19v; *ActReg* 23, 161; *OrzJan* 62; *WujNT* 2. *Tim* 3/1.

»niebeśpieczna droga« = *iter infestum* *Mącz* [*szyk* 5:4] (9): *MetrKor* 57/116v, 59/275v; A łnadz wnádzieię twoię łmiał bych łie łam opułćić wnaniebeśpieczneyłłe drogi *RejPs* 205; *Mącz* [169]d;

SkarŻyw 26; *KochPam* 83; Lecz nim poiedźielz ná ták niebeśpieczną drógę/ Iák fie tám małz fprawowác/ poradźeć co móge. *WyprPl* C3; *LatHar* 126, 548.

»miejsce niebeśpieczne« = *inhospitalis a. periculosus locus Mącz; praeceps Vulg; inhospitus Calep* [szyk 10:6] (16): *GroicPorz* p2v; *BielKron* 53v; *Mącz* 159a, 291d; ták iáko on [Pan] zázwdy dzyerzy rękę y ná naniebeśpiecznieyfzym [!] mieyfcu nád káżdym wiernym fwoim *RejPos* 215v; áby wđy łobie nádáremne pracey nie zádawał/ tłukácz fie po gorach/ po fkálach/ y po inych mieyfcah niebeśpiecznych. *RejZwierc* 18, 163; *BudBib* 4.Esdr 7/7; *ArtKanc* M19v; *Calep* 537a; Ty tedy thym czáfem będziefz miał czás do zwiedzenia woýłká fwego s tego niebeśpiecznego mieyfca. *Phil* C3, C3 [2 r.]; *SarnStat* 88; *KlonFlis* E2v; *KlonWor* 19.

»niebeśpieczna (jest) niemoc, choroba« = *morbis anceps Mącz; morbus periculosus Modrz* [szyk 2:1] (2:1): *Mącz* 9b; Boć záprawdę ferdeczne niemocy/ niebeźpiecznieyfze fá niźli ćielefne *ModrzBaz* 66; *LatHar* 648.

»w niebeśpiecznym stanie« (3): w ták niebeśpiecznym ftanie mniemał áby rychley miał zginác. *BibRadz* I 161b *marg*; *HistRzym* 21; *LatHar* 674.

Szeregi: »ciężki i niebeśpieczny« (1): Do tych dwu Sákrámentow/ niechay w ćiężkiefy y niebeśpieczney chorobie/ y trzećia świaćość przyftápi/ pomázania oleiem fwiećym. *LatHar* 648.

»niebeśpieczny a podejrżany« (1): Habes climactericum tempus, Niebeśpieczny á podeyrżány czás małz. *Mącz* 57b.

»niebeśpieczny i przykry« [szyk 1:1] (2): Wećie do niego ieft ćiałne/ w mieyfcu niebeśpiecznym y przykrym [*in praecipiti positus Vulg*]/ ták ifz po práwey ftронie ogień/ á po lewey wodá głęboka. *BudBib* 4.Esdr 7/7; A bez feymow iáko o łobie rádźić maćie/ niełáćno fię domyślic/ áźby z przykrá y niebeśpieczną odmiáná wfzytkiego. *SkarKazSej* 673a.

»sprzećiwny a niebeśpieczny« (1): á chociaź co ná nie fprzećiwnego á niebeśpiecznego [...] dopuśćić raczy/ Ale im iednáć/ by fnađz y w nawięćfzych frogofćiach/ zginác nie dopuśći *RejPos* 48v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»niebeśpieczny i srogi« (1): Iedno iź naniebeśpiecznieyfze ieft y nafroźfze ná ludźie/ z tym świaćem rozftanie/ [...] w godźinę śmierći náłzey/ prycźyny [!] máćki Boźey z Kośćiołem Boźym łobie źyczymy *LatHar* 8. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»trudny i (a) niebeśpieczny« (4): *BibRadz* I 121b *marg*; wymyłlił źegłowác á doftác złotego runá w Kolchis kroleřtwie z mieyfca trudnego á niebeśpiecznego. *BielKron* 53v; *RejPos* 289v; *GrzegŚm* I. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*]

»zły i niebeśpieczny« (1): Ze wfzyćtkich wdał ná zły kres/ y ná niebeśpieczny. Bo co ich fnađz fortuná pod mury połłálá/ Wfzyćtkim tám łákoma śmierć groby zgotowálá. *KmitaSpit* C2. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

W przen (17) : my w tey łodzi/ w thym okręćie/ gdzie śmierć fztyruie/ płyniem ieden zá drugim/ po tym niebeśpiecznym morzu *GórnDworz* H6; Obacźże [...] co to zá niebeśpieczna pułzcza á głuchy lás/ ná kthorym leży then nędzny zrániony á złupyony człowiek. *RejPos* 210; wtym trudnym y nie beśpiecznym boiu ćiałá: zduchem Adámá ftárego nowym/ kroluie Krol Kryřtus *GrzegŚm* I; widzifz w iákim tu fprochniałym á niebeśpiecznym domku fiędziřz *RejZwierc* 177v; Ifz wećia tego świaća

ftály fię ćiałne/ [...] niebezpieczne y bárzo trofkiwe. *BudBib* 4.*Esdr* 7/12; ielzche śiedzićie/ á ielzche niebezpiečną wojnę z grzechy maćie. *SkarŻyw* 198; *KochTarn* 78; *SkarKaz* 639b; Ominąć łkrité niebezpiečne łkály/ Zákrytych niecnót *GosłCast* 55.

Wyrażenia: »niebezpiečna droga« [szyk 4:3] (7): *RejPs* 39v; Iam niebogá przyślzá ná tak niebezpiečną drogę/ Ze/ poćciwie żywłzy/ vmrzeć krom zmázy nie mogę. *KochZuz* A3v; *RejPos* 289v; *GrabowSet* L, M3v; *KochFrag* 14; Małz y ná [...] wypráwę ná dáleką onę á niebezpiečną wieku przyślzłego drogę/ ołtáteczne oleiem poświęconym pomázanie. *LatHar* 678.

»niebezpiečne miejsce« [szyk 1:1] (2): Ale gdyżelcie mie w. m. ná to wyciągnęli/ á poczáłem miłość łzczęfliwą Dworzáninowi nie młodemu pokázowác/ chcę go wdy trofzkę dáley záprowadzić/ áby ná tak nie bełpiečnym mieyfču nie łtał *GórnDworz* Mm3v; *GrabowSet* M3v.

a. *Groźący popelnieniem błędu* (5) : *SarnUzn* F7v; tak łtráfzne powieści tłumácząc ochędołtwá mowy łzukác/ niebezpiečna rzecz ielt. *BudBib* b3v; Coż mam czynić? Iełli iedno od łamego Bogá y Chryłtuła wiary vczyć fię chcę: nigdy iey mieć nie będe. [...] A ielli od człowieká vczyć fię iey mam: zwiedzenia fię y omyłki boię. Iedno mi niebezpiečne á drugie mi niepodobne. *SkarJedn* 44; *NiemObr* 124.

Szereg:»trudny a niebezpiečny« (1): co mię do tego przywiodło/ ábych fię tak wielkiew/ y powážney/ á k temu tak trudney á niebezpiečney prace w przekłádaniu Nowego tełtámentu ná náłzę rzecz Polłką znowu podiáł. *WujNT przedm* 1.

2. *Zagrożony, nie zabezpieczony, wystawiony na niebezpieczeństwo; intutus Mącz, Calep, Cn; periculo obnoxius a. subiectus Cn* (19) : Iáko Scillá s Káribdim gdy blifko nich pływa/ Ták tá náłzá náturá niebełpyeczna bywa. Iełli iedná ominie tedy w drugá wpádnie *RejWiz* 101v, 13v; Będeć vftáwicznie w domu łwym niebełpieczne^m nowy obyczay wymyłlił ku obronieniu zdrowia. *BibRadz* I 3b *marg*; In periculo esse, Niebełpiecznym być *Mącz* 291d, 468a [2 r.]; *RejZwierc* 177; *StryjKron* 105; *Calep* 558a; *GrabowSet* D4; Gdzie [w *Jeruzalem*] teź niebełpiečen będeć [św. *Paweł*]/ od bráćiey był z miáłtá wyprowadzon *WujNT* 512. [Cf **1.** *RejZwierc* 177v].

niebezpiečny od kogo (1): Węgrowie zá odmianą religiey od Turká niebełpiečni. *PowodPr* 32 *marg*.

W połączeniu szeregowym (1): ále iákich żywotow ći panowie włzyłcy vżywác mułzá/ to iuż oczy náłze częłto widáią. Bo bezbożnych/ nieućżciwych/ drapieżnych/ łwowlonych/ opiłych/ niełpokoynych/ niezdrawych/ niebełpiečnych *RejZwierc* 131v.

Wyrażenia:»miejsce niebezpiečne« (2): Gdzie by teź rzemiełlnicy ná gorze będeć/ vftáwicznie mieli wołác/ dofyć im ielt przed mieyfłcem niebełpiecznym rołciágnąc łznur *GroicPorz* mm3; gdzie mieyfčzá niebełpiečne opátrzone/ y gránicá w leplzey łpráwie y wiadomołści mogłáby fie połtánowić *RejZwierc* 186.

»niebezpiečny żywot« [szyk 2:1] (3): iákich trudnołci/ fráfunkow/ kłopotow/ á na włzem niebełpiečnych żywotow vżywáią ći ludzye wałniwi/ krnábrni/ á łwowloni. *RejPos* 265v, 276; *RejZwierc* 131v.

»niebeśpieczny żywot« = *niebezpieczeństwo dla życia* (2): *GlabGad* Bv; kiedy [szaleni] fą w niebeśpiecznym żywocie/ iefli wołą fwoię oznáyмили niżeli fzálec poczęli/ tedy okrczeni być máią *KuczKat* 135.

3. *Pełen niepokoju, niespokojny o swój los, świadomy zagrożenia; incertus* *Mącz* (11) : *RejWiz* 4v marg, 5 [2 r.], *Dd4v*; *Mącz* 49d; [*Chrystus po zmartwychwstaniu*] iadł przed nimi/ okázuiąc im człowieczeństwo fwoie/ á wždy lie przedfię waháli/ á wždy przedfię niebeśpieczni byli *RejPos* 116; *Skąpiec* á vtráthnik nigdy niebeśpieczni. *RejZwierc* 105 marg [*idem*] Bbb2.

W połączeniu szeregowym (1): jest barzo nędzny, Zawždy w strachu i niebezpieczny *BierRozm* 17.

W przen (1) : Myśl zápleciona nigdy niebeśpieczna/ Iešt w warcholnym łbie niewolnicá wieczna. *RejZwierc* 227v.

a. *O stanie człowieka* (1) : Iuż wiefzałz klucz ná fzyi/ maczałz kraty by nie osłábiálá/ pociągálf kłotki. Iuż niebeśpieczne wyfpáne twoim *RejPos* 138v.

4. *Niepewny co do rezultatów; creperus* *Mącz* (3) : *Creperum bellum*, [...] niebeśpieczna woyná. *Mącz* 68a, 68a.

Szereg: »niebeśpieczny a niepewny« (1): będye roftárgniony duch w fercach ludu onego/ á rády [= *zamysły*] ich niebeśpieczne będą/ á niepewne poftánowienie ich. *RejPos* 188.

5. *Prawdopodobnie lekkomyślny* (1) :

W połączeniu szeregowym (1): *Vporna*/ niebeśpieczna/ á przykra młodości/ Przepędziłam cię w wielkiéy fwéy niebeśpieczności. *GosłCast* 56.

6. *Zły, naganny; illiberalis* *Mącz* (4) : *Mącz* 191a; iż flub ktorzy Mnifzy czynią/ iešt bárzo niebeśpieczny/ dla tego/ że bez rofkazania y przykłádu piłmá ś. fię dzieie *ReszPrz* 35; Przysięgá fpołpolitowana [= *rozpowszechniona*] ná Ewángeliá niebeśpieczna. *PowodPr* 48 marg.

Szereg: »nieuczciwy abo niebeśpieczny« (1): Przeciwo Szoftemu [*przykazaniu*]. [...] Tańce nieuczciwe ábo niebeśpieczne. *LatHar* 116.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (2) : *Periculosus*, Niebeśpieczny. *Mącz* 291d; *Calep* 781b.

Synonimy: 1. ciężki, przykry, sprzeciwny, srogi; 4. niepewny; 5. nierozmysłny.

Cf **BEZPIECZNY**, **NIEPRZEŚPIECZNY**